

ten av eksportinntektene. Det meste av virksomheten foregår offshore og i havnebyen Pointe Noire. Innlei 1997 bodde nærmer en million mennesker i Brazzaville, som gjente både som regionalt og nasjonalt sentrum. Vel halvparten av befolkningen lever av jord- og skogbruk, som særlig er konsentrert i den sentrale sørlige delen av landet. Landet var lenge et mellominntektsland med forholdsvis høy inntekt per innbygger, men den nasjonale infrastrukturen og de offentlige tjenestene ble ikke bygd ut så mye som en kunne forventet. Borgerkrigen fra 1997 førte til omfattende ødeleggelser. Viktig infrastruktur ble ødelagt, og Brazzaville ble lagt i ruiner. Men allerede før krigen hadde Kongo store økonomiske problemer. Krise i de offentlige finanser, overvurdert valuta, politisk uro og økende gjeld førte til redusert økonomisk vekst, og landet ble i løpet av 1990-tallet et lavinntektsland. Det ble nølende innledet et samarbeid med *Det internasjonale pengefondet (IMF)* i løpet av første halvdel av 90-tallet, som skulle innebære styrking av privat sektor og innstramning i offentlig administrasjon, men tiltakene ble avbrutt av krigen. Sommeren 2000 var det ennå ikke enige om et gjennomsningsprogram. Ved hjelp av oljeinntekter prøver Sassou-Nguesso å sette i stand transportsektoren og gjennreise økonomien, men landet er et av de mest forgylderte i verden.

SOSIALE PROBLEMER

Kongo hadde tidligere et relativt godt utbygd helse- og skolesystem. Dødeligheten for barn under fem år var mindre enn gjennomsnittet for regionen, og forholdsvis mange kunne lese og skrive. Allerede før krigen førte ressursmangel og vansyre til svekkelse av de sosiale tjenestene, og under krigen ble svært mange helsestener, sykehus og skoler ødelagt eller plyndret. Det foreligger lite pålitelig informasjon fra de senere år, men det er grunn til å tro at dødeligheten generelt har økt på grunn av redusert adgang til rent vann og skikkelig sanitærforhold, samt en økt utbredelse av smittsomme sykdommer. Spesielt ser det ut til at aids er i ferd med å spre seg.

Av *Toni Staud, spesialrådgiver i UD. Fra 1994 til 1998 var hun regionaldirektør for UNICEF i Vest- og Sentral-Afrika. Hun kommer med bok om dette arbeidet på nytt år 2001.*

Hovedstad: Kinshasa
Areal: 2.344.858 km²
Folketal: 50.396.000
BNP per capita: 52 USD
HDI-indeks: 152
Eksport: Diamanter, kobber, kobolt og olje

Dei fire siste åra har gjete brutale endringar til over femti millionar menneske i Sentral-Afrika. I 1996 hette landet deira Zaire og presidenten Mobutu, men statta hans utnamnå tørka inn. Byrjinga på slutten var uroa aust i landet, og 17. mai 1997 tok Laurent Kabila over som president. Sidan august 1998 har Kongo vore heia av krig, og mellom 1,5 og 2 millionar menneske har døydd, anten på krigsmarkta eller av mangel på medisiner og mat.

Sidan folkemordet i Rwanda i 1994 har over ein million hutuar levd i eksil i aust-Kongo. Her har tursi-grupper halde til i generasjonar, og spenningsane mellom dei og flyktningane fekk i 1996 valdelege uttrykk. Mobutu ga dei besjeld om å forlare Kongo for gode.

Mange kongoleisike tuisiar hadde fått militær trening i Rwanda, og alt ein måned før dei blei unisire av Kongo var rwandisike styrker en-gasjeret å ataka på hutu-loiane. Rwandas vise-president Paul Kagame, som hadde fått USA over frå Mobutus til si side, ville stanse hutu-milit-sen sine operasjonar mot Rwanda. Mobutus utsendingsordre ga han ein gyldig grunn. Kagame fekk følgje av sine kollaguar i Uganda og Angola, som også ville gjete slutt på hutuanes angrep frå baser i Zaire.

Offensiven samla vidare styrker frå Bu-

rundi, Etiopia, Eritrea, kongoleisike tuisiar og andre lokale grupper mot Mobutu. *Alliance des Forces Democratiques pour la Liberation de Congo-Zaire (AFDL)* blei dannet, og Laurent Desire Kabila blei sett til å føre AFDL vestover mot Kinshasa. Stjør om Mobutu styrka hæren med hutu- og UNITA-troppar samt leigesoldatar frå Europa, Sør-Afrika, Marokko, Togo og Tsjad, klarte han ikkje å stanse fram-marsjen. I mai 1997 flykta Mobutu, og Kabila tok over og døypte landet til den *Demokratiske Republikken Kongo*.

KABILA TAPER LEGITIMITET

Etter krigen kravde Rwanda innflyrelse som takk for hjelpa. Frå starten av blei sentrale posisjonar i Kabilas regjime besatt av kongoleisike og rwandisike tuisiar, og i 1998 ga Kabila dei enda fleire ministerpostar. Han arresterte dei som prøvde å forsvare jorda kongoleisike tuisiar la slag på, men ga ikkje tuisiane tilbake satsborgarskapet.

Om Kabila bøygde av for eksternt press, slo han ned på intern motstand. Partipolitikk blei kriminalisert og politikkarar arresterte, som opposisjonslæran Etienne Tshisekedi, *Union pour la Democratie et le Progres Social (UDPS)*.

Tshisekedi har hatt sterk støtte blant anna som leiar for nasjonalkonferansen, som sidan 1991 samla eit breiddt urval parti og organisasjonar for å diskutere samfunnsendringar etter Mobutu. Under Kabila blei og blir denne prosessen effektivt blokkert.

Den nye statslæran blei spesielt kritisert da han sette kjøper i hjula for FN-delegasjonen som skulle undersøke massedrapa av hutuar i 1996-97. Presidenten, som hadde mykje å tape på at framferda til styrkene hans kom for dagen, lot ein FN-delegat bli arrestert og konfiskerte liira over vitne. Vidare blei ein av landets sentrale menneskeretsorganisasjonar forboden, og spelotomet til media og det sivile samfunnet snerta inn.

Ei lovande utvikling tok imidlertid til i oktober 1997, da Kabila sette ned eit urval som eit halvt år etter presenterte ein grunnlov til høyring i provinsane. I mai 1998 blei ei nasjonal-forsamling med 300 medlemmer stifta, som skulle gjete grunnlovsforslaget klart til folkerøysing.

Landets første val var sett til april 1999. Men planen stranda da Kabilas forhold til Kagames

blokk førertra seg. Mange kongoleisarar såg den eksterne styringa som udemokratisk, og Rwanda såg no ut til å vurdere Kabila som eit hinder nar-are enn ein teiskap for sine interesser. I mars 1998, samtidig med at presidenten i USA, Bill Clinton besøkte Rwanda og Uganda, deserterte mengder av kongoleisike tuisiar frå hæren. I juli beordra Kabila alle rwandisike soldatar ut av landet.

AFRIKA SIN FØRSTE KONTINENTALE KRIG

Få dagar etter, den 2. august 1998, byrja ein ny invasjon frå aust. Kabilas utvising ga Rwanda og deira allierte igjen ei grunnngjeving for å be-væpne tuisiar i Kongo og sende troppar vestover. Uroa blei presentert som eit internt oppør mot Kabila under nyetablerte *Rassemblement Congolais pour la Democratie (RCD)*, men det er dokumentert og seinare vedgått av Rwanda og Uganda at dei var med frå starten. Offensiven braut ut samtidig i fire byar i aust-Kongo, og to dagar etter blei styrker flydd tvers over landet til det strategiske sørvest. Alt den 10. august klarte dei å blokkere sjøvegen inn til Kinshasa. Hornudstaden var utan olje, elektrisitet og varten, og panikken spreidde seg.

I jakta på nye støttespelarar hadde Kabila byrja å rekruttere hutuar. Eksistert var fanleis Angola villig til å assistere, for å knuse UNITA — som fanleis opererte frå Kongo — og som no også kjemta mot Kabila. Utan Angolas hjelp hadde Kinshasa neppre halde stand. Også Zim-babwe og Namibia kom Kabila til unnsetning.

På nordfronten beteska Uganda stiftinga gjen-nom alliansen med nykommaren *Mouvement pour la Liberation de Congo (MLC)*, samt med ein svenskalla fraksjon av RCD. Sudan, i motstand mot at *Sudan Peoples Liberation Army (SPLA)* fekk angripe landet frå Uganda, involverte seg på Kabilas side. Ugandas president Yoweri Museveni minte Sudan væpna hans motstandarar i Uganda, og Libyas diplomatiske førsøk på å presse Uganda ut av krigen var få-nyttes.

FORHANDLINGAR OG KAMPHANDLINGAR

Ikkje før i april 1999 kravde Tryggningsrådet i FN våpenkvile og tilbaketrekking av 'uinviterte' framande styrker, og så langt har Zambia, Sør-Afrika og FN sine førsøk på å mекle ikkje gjort slutt på kampare. Lusstak-avtalen frå 1999 er

broten utallige ganger, ikke minst av Uganda og Rwanda som det siste året har vendt seg mot kvananere (sjå regionsprofil for Sentral-Afrika).

På si side har Kabila avvist FN si utsendning og rekruttert stadig fleire huru-soldatar frå Burundi. Hæren kjempar vidare, i aust mot RCD og i nord mot MLC og RCDs andre fraksjon; alle med sine baktroppar. Nær halvdele territoriet Kabila tok over, er utanfor sentralmaktaas kontroll.

Innanfor dei bestridte landegrensene har Kabila igjen tillate politiske parti, opplyst AFPDL og oppretta såkalla *Folkemaksjonskomitear* for å styrke legitimiteten. Men den nasjonale dialogen mellom styresmakter, opposisjon og sivilt samfunn er framleis forhindra, stått i strid med Lusaka-avtalen. I staden har presidenten har nok ein gong omkorkert regjeringa, og handplukka 300 delegatar til eit nytt parlament. Det skal halde til i Kabilas heimbase; diamanthovudstaden Lubumbashi.

KRISE OG KREATIVITET

Mellom halvannan og to millionar menneske er estimert omkomne under krigen. Rundt 200.000 av desse er drepte i kamp, medan det store fleirtallet døyr av mangel på skikkeleg medisinsk behandling.

Det som eksisterer av offentleg helsevesen i Zaire er brote saman under Kabila. Dei yuce prosentane av innbyggjarane som har tilgang til helsestell, møter sjukhus som er så dårleg utstyrt at epidemiar spreier seg sjølv der. Antipati får pasientane regninger dei færaste er i stand til å betale. Dei iverdige tilstandane har gitt tradisjonell medisin ein rennessanse, med statens stilltande samtykke.

I aust overlever betre seks av ti nyfødde sitt første leveår. Eksilhumanane i området har måtta tåle desperate forhold, og no returnerer FN dei til Rwanda. Samtidig har kamppane i nordvest sett nye hundetusar av menneske på flukt, denne gongen over elva til Kongo-Brazzaville. Den mest oppdaterte undanningsstatistikk er frå 1995, da halvparten av alle barn i skulealder var registrerte elevlar. Drøyt femti tusen studenter var fordelt på Kongos fire universitet, og tre av fire vaksne kunne lese og skrive. Dette relativt høge alfabetiseringsnivået var oppnådd trass i at snau ein prosent av statens utgifter gjeldt til undanning. Dei siste fire åra har neppe brakt noko

betving, snarare forverring som fylgje av krig og ustabilitet.

Landets menneskelege ressursar blei synleggjort på filmfestivalen i Burkina Faso i 1999, der ein kongoleisk film nådde toppen. *Pères d'identité*, av Mweze Ngangura, omhandlar kulturmet mellom Kongo og Belgia, og fekk fire prisar i tillegg til å bli kåra til beste film.

KAPITALENS KAMP OM RESSURSANE

Kongo er like stort som Vest-Europa. Landet er usedranleg rikt på mineralar og dyrkbar jord, og ligg med sine elvevegar og ni naboland strategisk til på kontinentet.

Eksterne interesser har vore avgjerande for den økonomiske utviklinga heilt frå området blei konsolidert som stat. Framleis går over halvparten av eksporten til den tidlegare kolonimakta Belgia, der verdshandelen i diamantar idag har sitt sentrum. Kongos diamanteksport var i 1997 verd svinnlande seks milliardar kroner. Totalverden av landets øvrige salsvarer — hovudsakleg kobber, kobolt, kaffe og energiprodukt — var på same nivå.

Den astronomiske rikdommen, som kunne gitt folket eit eksempelvis velferdssystem, blir idag brukt på ein konflikt som gjer dei fleste skadelidande. Forutan sjukdom og flukt må kongolestarne takle at prisane aukar med rekordfart, at lønningar ure blir og at jobbane forsvinn. I 1998 nådde prissvinginga 147 prosent, og to av tre vaksne var utan formelt arbeid.

To års krigføring seinare er mange blivegart sett ut av spel, starbedriftene går på under ein tredel av kapasiteten, og nasjonal produksjon har fald med heile åtti prosent. Men ein nokonsinne er styresmakterne avhengige av eksportinntektar og av sine allierte.

Zimbabwe, som har overført store ressursar til krigen, har fått etablert 500 private selskap som serleg opererer innan mineralutvinning. Kabilas regjering har også involvert belgisk kapital tilbake, som no får importere diamantar verd tusenvis av millionar til Antwerpen.

I okkuperte område prøver dei ekstremt store militansane å skartegge mineralane på veg frå gruve til utlandet. Sidan det er vanskeleg for operatørene å unngå mellomleda, er diamant-handelen med på å skaffe også desse troppene store inntekter.

Det er likevel usikkert i kva grad handelen med edelsteinar vil kunne smøre dei krigførande partane framover. Eitt av verdas største diamant-selskap, sørafrikanske DeBeers, bestemte seg nyleg for å slutte å kjøpe inn dei diamantane som blir utvunne i krigsområdet. Det gjenstår å sjå om saler av diamantar frå nettopp Kongo vil falle så sterkt at partane blir nødt til å finne ei politisk løysing.

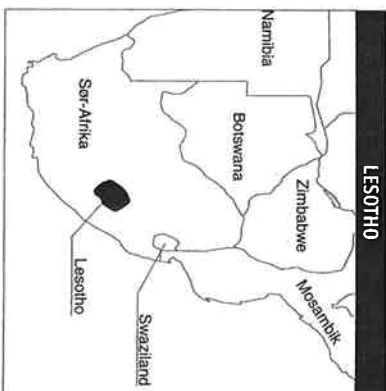
KAN FN SKAPE FRED?

I følgje Lusaka-avtalen skal ein FN-styrke på 500 militære observatørar og 5.000 soldatar sørge for at fredsplannen blir gjennomført. Observatørar er på plass, men sjølv om Kabila har garantert tryggle og fri ferdsel for troppane, og Sør-Afrika og Nigeria har soldatar klare, stiller FN seg nølende. Verdsorganisasjonen ser helst at dei andre utanlandske styrkene trekk seg ut før operasjonen tar til. For at FN ikkje skal bli ein delaktar i krigen, må den først ta slutt.

Men Zimbabwes president Mugabe vil ikkje trekke sine 11.000 soldatar ut før FN sine er inne. Kabila sjølv ønskjer å kansellere heile Lusaka-avtalen, inkludert FN-styrken, til fordel for nye samtalar med Rwanda, Uganda og Burundi. Hausten 2000 gjekk kongoleiske studantar til åtak på FN-kontoret i protest mot uttrekkskeleg handling i forhold til striden nettopp Rwanda og Uganda utfempa i nordaust. Tryggingsskader kravde berre at landa betale for skadene dei hadde påført.

Sør-Afrika presser no på for å gi FN-styrken mandat til ikkje berre å bevare, men også å opprette fred. Spørsmålet er om FN har ressursane, metodane og nøytraliteten som skal til for å skape fred i den mest vidtrekkjande og komplekse konflikten i dagens Afrika.

Av Ingrid Samset. Ho skov hovudoppgåve i samarbeidande politikk på Christian Michelsens institutt (Universitetet i Bergen), om spørsmål relatert til krigen i Kongo.

Hovudstad: Maseru
Areal: 30.355 km²
Folketal: 2.108.000
BNP per capita: 505 USD
HDI-Indeks: 127
Eksport: Tekstiler, kår og sko

I 1998 opplevde kongeriket Lesotho sin største krise sidan uavhengigheten fra Det britiske samveldet i 1966. Store opplyver fant stad etter at opposisjonen hevdet at dei hadde vært omflettende og systematisk valgfusk under parlamentsvalget i mai 1998.

Over 100 menneske ble drept som følge av Sør-Afrikas og Botswanas invasjon for å stanse opplyverne, på oppdrag av *Southern African Development Community (SADC)*.

Den spente situasjonen har nå roet seg. Regjeringspartiet *Lesotho Congress for Democracy (LCD)* og statsminister Bathuel Pakalitha Mossili ble sitende etter invasjonen. Det ble også utnevnt en kommisjon kalt *Interim Political Authority (IPA)* med representantar fra de 12 største partiene som skal forberede nytt valg og ny valgordning. Valget skal etter planen avholdes våren 2001.

VALGET I 1998

I valget i mai 1998 fikk opposisjonspartiene 40 prosent av stemmene, men valgordningen der vinneren tar alle ga LCD 78 av de 80 plassene i parlamentet.

De to viktigste opposisjonspartiene, det konservative *Basotho National Party (BNP)* og det sosialdemokratiske *Basotho Congress Party*, påsto